

Petrovića, Glasnik istorijskog društva Novog Sada, Sremski Karlovci, 1928, 68-69.

41 M. Kostić, *Nekoliko idejnih odraza francuske revolucije u našem društvu krajem 18. i početkom 19. veka*, Zbornik Matice srpske, Serija društvenih nauka, knjiga 3, Novi Sad, 1952, 17.

42 Stevan Stratimirović je dobio 54 glasa, a Petar Petrović 29.

43 M. Kostić, *Protest episkopa Dimovića 1794. protiv širenja "volterijanskih", protivcrkvenih ideja među Srbima*, Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor, Beograd, 1938, 423.

44 M. Kostić, op. cit. 425-428.

Mr. Annemarie Sorescu, Belgrad

BOLJETIN - O PARADIGMĂ A SINGURĂTĂȚII

Această lucrare a fost concepută în urma anchetei de teren efectuate în data de 7 septembrie 2003, în satul Boljetin. Amplasat în partea estică a Serbiei, în apropiere de Dunăre, lângă situl arheologic Lepenski Vir, Boljetinul este un sat cu o populație bilingvă, toți locuitorii cunoscând atât limba sârbă, cât și limba română. Excepțiile și specificul acestora sunt determinate de vârstă. Astfel, unii bătrâni înțeleg, dar nu vorbesc sârbește, iar majoritatea copiilor înțeleg, dar nu mai vorbesc românește nici măcar în familie. Dinamica populației acestui sat a cunoscut modificări importante de-a lungul anilor. Statisticile înregistrează o creștere ușoară a numărului de locuitori, de la 1.257, cât număra satul în 1948, la 1.334, în 1961, pentru ca după această dată fim martorii unei scăderi accentuate, până în 1991, când populația totaliza doar 795 de persoane. Rezultatele ultimului recensământ, din anul 2002, arată că numărul actual al locuitorilor Boljetinului este de doar 660.

Dar, cum în spatele datelor statistice se ascunde de fiecare dată o poveste unică și irepetabilă, și Boljetinul își are istoria proprie, care nu este una foarte fericită.

Singurătatea pare o temă greu de abordat în termeni cantitativi, ba chiar și calitativi. Cu toate acestea singurătatea se măsoară, fiind o problemă în care sociologia și psihologia pot cu ușurință coopera. Singurătatea unei

populații poate fi aproximată, evident dacă acea societate dispune de bani pentru a afla acest lucru. Cercetările interculturale evidențiază popoare mai triste, cu oameni mai singuratici, sau națiuni la care incidența depresiilor sau a sentimentului de însingurare este foarte scăzută. Singurătatea a fost definită drept "o experiență neplăcută care apare când rețeaua de relații sociale a unei persoane este deficitară într-un mod important, cantitativ sau calitativ". A fost, de asemenea, descrisă drept "o inabilitate sau o încetare a abilității de a ne relaționa la alții într-o manieră eficientă și reciproc satisfăcătoare". Weiss a descris singurătatea drept o afecțiune severă rezultând din izolarea socială sau emoțională.

Cercetarea singurătății și a solitudinii a fost, până acum, apanajul exclusiv al psihologiei, psihiatriei și, până la un anumit punct, sociologiei. Cercetarea etno-antropologică de teren pe care am întreprins-o nu este concepută să evidențieze gradul de singurătate a unui anumit grup etnic. Răspunzând la întrebările din chestionar, informatorul spune o poveste ale cărei contururi au fost trasate dinainte de cercetător. Însă deviațiile de la chestionar, comentariile făcute de informatori în afara cadrului strict al discuției axate pe reconstrucția culturii tradiționale - toate acestea reprezintă povestea pe care ei vor să o spună cercetătorului. Din perspectivă strict folclorică sau etnografică, aceste deviații nu sunt decât spații goale, momente de respiro care au rolul de a modera trecerea de la un subiect la altul. Însă tocmai aceste goluri cartografiază un spațiu nebănuț și necercetat până acum decât cu totul ocazional. Fiecare sat are o astfel de istorie spusă printre rânduri. În cazul Boljetinului, aceasta este istoria singurătății și a bătrâneții, spusă și trăită de fiecare informator în mod diferit. Dacă, centralizând la final răspunsurile tuturor persoanelor intervievate la întrebările din chestionar, se poate reconstrui imaginea aproximativă a unui anumit obicei, poveștile personale, divergente până la un punct, converg înspre reconstruirea unei aceleiași realități: un univers al femeilor bătrâne, singure, fără urmași sau uitare de aceștia, apăsate de lipsa de comunicare și pentru care doar trecutul și viitorul pot fi luate ca puncte fixe de reper: trecutul pentru că acesta reprezintă timpul tinereții și al bunăstării, în el nici o schimbare nemaifiind posibilă, viitorul pentru că acesta va aduce cu el implacabila și, uneori, dorita odihnă.

Se spune că bătrânii seamănă, bătrânețea fiind, ca și cealaltă extremă de vârstă, nivelantă. Este cu totul fals, ne asigură psihogeriatristii francezi: îmbătrânirea este un proces care diversifică, astfel încât, cu cât avansăm în vârstă, cu atât devenim, mai mult, noi înșine. Constantele care circumscriu aria constructului numit singurătate (în cazul bătrânilor din Boljetin) sunt

aproximativ aceleași în fiecare caz, atitudinea subiecților față de ele și modul de a le trăi fiind însă diferite, de la caz la caz. Printre acestea se numără: bătrânețea, suferința, boala, lipsa de comunicare, lipsa familiei, sărăcia, gândul morții.

În cele ce urmează voi atrage atenția asupra a cinci moduri de a concepe și de a trăi singurătatea. Toți cei cinci subiecți sunt femei din Boljetin, cea mai bătrână fiind născută în 1922, iar cea mai tânără în 1933. Cum am menționat mai înainte, materialul pe care îl vom utiliza în continuare nu este rezultatul interviurilor directe pe tema bătrâneții și a singurătății, ci a a fost obținut în urma asamblării digresiunilor și comentariilor spontane ale informatorilor. Aceasta s-a datorat lărgirii sferei metodei noastre de cercetare și deplasării interesului și pe interacțiunea dintre cercetător și informator. Descrierile subiective, narațiunile personale, biografiile ne-au interesat în aceeași măsură ca și reconstruirea culturii tradiționale. La finalul cercetării noastre de teren a devenit evident faptul că toate aceste digresiuni, materialul acesta "de subsol" ocupă un spațiu foarte întins și trebuie valorificat. Discuțiile, conduse de Biljana Sikimić și Annemarie Sorescu, au fost înregistrate pe casete audio și totalizează aproximativ 500 de minute. Transcrierea textelor nu este oferită integral. Din cauza spațiului redus, am optat pentru transcrierea exclusivă a fragmentelor pe care se bazează articolul de față. Aceasta poate fi găsită la sfârșitul articolului*.

1. Zorka

Discursul babei Zorka, prima interlocutoare pe care am avut-o în Boljetin, se pretează unei analize lexicale și sintactice amănunțite, în măsură să evidențieze constantele care circumscriu conceptul numit singurătate.

Alternanța timpurilor verbale și a adverbilor de timp pune față în față două lumi: trecutul, cu tot corolarul său de semnificații, printre care: siguranță, tinerețe, bunăstare, familie, încredere în viață, și prezentul, petrecut într-o singurătate absolută, sărăcie, suferință, boală. Atunci și acum sunt două momente între care se cascadează o prăpastie imposibil de surmontat. "(Atunci) avurăm da toace. Acuma nu mai avem nim'ic", spune baba Zorka la un moment dat și această afirmație este una emblematică pentru imaginea sa despre lume. Pe lângă aceasta, în rarele situații în care este utilizat timpul viitor, acesta apare în două contexte. În primul are nuanță de prezumtiv, exprimând dubiul (un viitor nesigur, improbabil, dar dorit, cu toate că este mai mult decât evident că dorințele sunt imposibil de realizat): "Am crescut o fată l-un frațe-a m'eu. Am crescut-o ec-ea acuma s-a măritat. Pă pitaj Boga omu ei dal o s-o mai lasă să vină la miște. Aia nu să știe dal o s-o lasă omu

n-o s-o lasă. [Plânge] Toț mă-ntreabă: Tu ești cu fata aia? Pă io-am fost cu ea, c-am crescut-o, ali nu șciu dal o să fiu cu ea, că nu șciu omu ei dal o lasă să fie cu miște o n-o lasă. Că el e unu la tata lui și... n-are fraț, n-are surori, o s-tragă la tata lui și la muma lui, da n-o sa vină la miște." În al doilea context în care apare, viitorul se referă la implacabilul final, la moarte. De data aceasta, nu mai există nici o umbră de dubiu asupra deznodământului, ci doar asupra timpului care va trece până atunci: "Cum o să dotrăiesc do kraja nu șciu."

Bătrânețea și slăbiciunea fizică specifică vârstei sunt redată discursiv cu ajutorul negației verbale (atât în românește, cât și în sârbește), al repetiției și enumerației cu sens acumulativ: "Nema, nema, la noi nema život aișiša. Nigde nema. Nema da živiš. Bun, ai cíniri ar mai... tako i onako. Noi, ai bătrîni, vai de noi. Noi avem să morim aičiša-n casă-nchiși. Nu pučem să íe scultăm, nu pučem să meržem, nu pučem să lucrăm."

Boala și sărăcia sunt poate cea mai grea povară a bătrâneții: "Care pră miște să mă mai asculce când io n-am un dinar să-i dau lui să m-asculce vrunu? (...) A când îi dai ș-ál ce-ascultă, când nu-i dai nimica nu ce-ascultă nima nu vrea nima să ce-asculte. Și blago dă miște pînă merg cu bîtu-n mînă, a să fie Dumnézau să mă ia, f'ecelor, pînă m'erg, așa, a să nu mă căzniească să zac în pat, că n-am care să-mi dea un par d-apă. Sara când mă culcu, aișea patu, aiș-astalu pun și paru cu apă pun și lécuri pun și toce s-ajung dîn pat, că nu pot să mă scol să iau."

Lipsa copiilor este o chestiune dureroasă, despre care baba Zorka preferă să nu vorbească prea mult. Tot ce spune este: "Ecé mi-s sîngură. Copii n-am făcut. N-am copii. Io n-am făcut copii niși unu. Am crescut o fată l-un frațe-a m'eu." Acesta pare a fi însă stigmatul întregii familii, condamnată la dispariție prin lipsa urmașilor: "Am noră, sora mea dîn Majdanpek are noră, romînă noră dîn... ăsta... dîn... dîn Turnî Săferin. Da. Claudia o cheamă. Eee, se noră frumoasă, se bunătaće dă muiaře. Șcie tot să scrie, cica cum noi... și lîmba sîrb'escă, ama sve! Pa, nepotă-m'eo a lu soră-m'ea. Mada că n-are copii. N-au copii. Ei ís doi la muma ei. Ea fata și copil are. N-are niși fata niși copilul n-au copii. Ea are, nepotă-m'eo ăla șasa prodávniți fîne. Bogataș, au casă-n Milanovac aișea. Au dă toace, numa lapce dă pasăre n-au, numa dacă n-au nepoț, n-au copii."

2. Marica

Baba Marica este singura interlocutoare al cărei soț mai trăiește. Cu toate acestea, unicul subiect la care ajunge discuția, este, din nou, singurătatea: "Am îngopat pră soacră-mea, p-am îngropat pră socru-meu, pă... D-aci noi

am udit sînguri. Dac-am o fată și doi copii, ali ei îs la cășili lor, apucat dă să dusă, așa vream'e. S-a dus copiii, tot natu, ca' pr-undî, noi am rămas sînguri și-așa."

Și Marica, la rîndul ei, recunoaște importanța unei familii cu mulți copii - sprijinul bătrîneții și singurătății. Și ea și Zorka își aduc aminte cu bucurie și regret de familiile numeroase din care provin: soacra babei Zorka a avut șaisprezece copii ("A cînd m-am dus la soacră-mea șaisprăse-n cas-a fost. Șaisprăse-a fost în casă. Soacră-mea cu léagănu-n șăle-a fost cînd m-am dus la ea"), iar mama babei Marica treisprezece ("Noi am fost mulț la muma m'ea. Ei a fost bogaț, n-a fost săraci. Muma m'ea n-a avut fraț, tată m'eu n-a avut fraț, n-a avut surori. O sor-a avut și-aia a murit și n-a avut pră nîma. A ei a fost doșleși, șcii. A venit unu dîncoașe dîn Turija, unu dîn se șciu eu dîn Jeserica, și-așa ei s-a luvat dî s-a-mpreunat. Și el a spus kad god je, Vido, că Vida a chemat-o, kad god je ai să fași cupii, să laș, c-aia nîe e fâmelia toată. Muma m'ea trisprăce gloce-a făcut. Ali nu s-a văitat. A murit că anii i-a venit...Și a murit dîn... Ea nu s-a mai văitat că o doare se-or că-i făleşce se-or. A m'ers pîn la șasu morți").

Ca într-o versiune autohtonă a Unui veac de singurătate, Marica relatează epopeea șirului de dispariții tragice ale persoanelor din familie. Nu întîmplător, prima moarte despre care povestește, aceea a unui frate, este cauzată de supărarea că fiicele sale au rămas fără mamă: "Unu s-a-nsurat cu una. Și ea-l lasă... A făcut două f'ecé. Îl lasă și să promărită după altu. Și el să-mbolnăv'êșce dă sikiracija lu... a lu gloacéle ălea. Să-mbolnăv'êșce și cîta după cîta și muri. Fraçili m'eu. A unu dă optsprăși anî l-a mușcat nopîrca. (...) L-a mușcat ecé baș d-aișă, dă vîna asta. Da. Și n-a trăit, ma n-a trăit pola sata și-a murit. (...) Ș-a murit și ăla. A du oară, biîe am avut ăl mai mare fraçe, ăla l-a... S-a-nsurat, avut și cupii, pa cupilu lui a perit, ăl mai mare. A fost însurat în Kladovo și piaře cu autobusu. Dă altu-n iel și piaře. Și ec-ășa. A fost... Nu știu cum să-ț spun. Pa o soră iar a făcut cupii-așa focu și altu o-mpinde și o arde. (Și a murit?) Pa, cum? A murit. Eee, lele... Mora ca așa-i streca la om."

3. Negosava

Sărăcia, străinii, singurătatea, moartea - toate aceste constante apar la un loc în discursul său sintetic, chiar ca răspuns la întrebări punctuale, legate de cu totul altă problematică: "(Povestea despre Sîntoaderii?) Pa, cred c-a fost ceva. A nu șciu. Ca și io-am crescut saracă. Sărac-am fost și io tot la striîni, pa ce cu striîni și-n dzî de astăz. (...) Tot cu striîni am fost. M'-a perit omu-al

dîntii. Pa, m-am dus dup-altu. Pa, a murit. Pa, m-am dus ecé-acuma unde șad acas. Pa, și ăst-a murit. Numa de l-ăsta am cîta pendziie, am cîta casă mi-a lăsat. A fata lui lucră-n Švajcarska. Ecé are kafan-aișea. Kafana aia mare aișie a lor. Pa, p-ingă ei." Ultima propoziție este emblematică pentru concepția ei asupra singurătății. Pa p-ingă ei este poziția tipică a bătrînului terorizat de singurătate, de tăcere, de incomunicare, care, deși de multe ori respins sau nebăgat în seamă, caută în permanență persoane de care să se atașeze, "pe lîngă care" să fie.

Baba Zorka a fost o vreme pe lîngă fata fratelui ei, pe care a crescut-o dar care, în cele din urmă s-a măritat, înstrăinându-se. Baba Marica este în continuare pe lîngă omul ei - situație atipică în Boljetin, unde pare că toți bărbații au murit într-un trecut îndepărtat, fiind pomeniți doar la pomenile care se dau cu regularitate pentru ei. Baba Negosava este pe lîngă fata vitregă, ca un câine de pripas, nebăgată în seamă: "Io pe-or m-am întors după alt moș. ăsta are-o fată... pă... Dăm dobar dan, dobar dan, nu nîe sfădim, nu nîimic. Al mi smo svoje."

4. Milica și Milica

Cele două babe Milica reprezintă, într-un anumit mod, punctul terminus al însingurării. Nici una din ele nu mai este pe lîngă cineva. Milica Dokić a trăit până acum câțiva ani cu sora ei, dar aceasta, ultima sa rudă, a murit. Primul soț al Milicei Živković a murit la optsprezece ani, iar apoi, recăsătorindu-se i-a murit atît copilul, cît și soțul: "Am fost după omu ăl dîntîrî, mi-a perit în rat, cînd a fost, dîntîrî. M-am dus după altu, am făcut o gloată, ăla a murit, iar pă unsprăce anî gloata mi-a murit... N-am pe nîma." Paradoxal însă, acestea sunt singurele care au o perspectivă absolut detașată asupra prezentului. Dacă istorisirea babei Zorka (cea care își trăiește cu cea mai mare disperare și încrîncenare singurătatea) este frecvent întreruptă de hohote de plîns, cele două Milice reprezintă cuplul comic prin excelență. Răspunzînd la întrebări și aducîndu-și aminte de vremurile tinereților, acestea exclamă: "MŽ: A fost și nouă frumos, da acum-am bărit-o. Acum-am bărit-o, se vrei? MD: Acum-am îmbătrînit, se să fășem?"

Discursul lor va fi, în continuare, în mod surprinzător, centrat exclusiv pe viitor. Un viitor la fel de implacabil ca și cel despre care vorbea Zorka, dar văzut de cele două ca o multășteptată întîlnire cu cei dragi. MD își scoate hainele de înmormîntare din dulap, se îmbracă cu ele și se lasă admirată.

MŽ, când o vede astfel gătită, exprimă: "Aaa, uită cum îi ea! Când țe duși tu la moșu!" Discuția despre înmormântare și despre ceremonialul acesteia continuă în cel mai firesc ton posibil, fără umbră de întristare sau de regret: "MŽ: Ascea-i țin de moarce? MD: Da. MŽ: Așa vrei, cusuț? MD: Am cusut, ece. (Ați pregătit tot pentru...?) MD: Tooot. A tot am sprimit, și peșchife și manuș, cîn mor să dau la lume. MŽ: Io nu vreau cusuț. MD: A cum? MŽ: Io vreau asta poarta, nu p'e-a batrna. MD: A, nu vreau io. Nu vreau să mă cate cu șirepi din mână... Niși ca să... Să mă leade numa cu cîrpa. Am cîrpă cumpărată nouă. Numa să mă leade. Am un povezac cu pielea roșie."

Chiar și cochetăria își găsește loc în discuția acestora. De la o accidentală menționare a cerceilor, cele două ajung din nou să vorbească despre lumea cealaltă și despre întâlnirea cu soții răposați, care capătă și o nuanță erotică: "MD: I-am lăpădat cînd a murit bata Micaila nu i-am mai pus... I-afai într-o dzi... Într-o kutija. MŽ: Dă se să nu-mi iau? Până mai m'erg și cînd mor cu șersei... Oamini m'ei unu traže d-un șersel, unu d-ălalalt. MD: Ei, traže. MŽ: Cînăr am unu, frumos, da ăsta mai batrn. Da io cred că baba. Numa să mai trăiesc. MD: A Mile și mai... și mai urît a fost. MŽ: Ai? MD: Pa, Mile și mai urît decît Uroș. Uroș mai frumos."

Vorbind de boală și de neputința fizică, cele două Milice reușesc să confere discuției un ton comic, apelând la imaginea găinii împiedicate: "MŽ: Cum mai m'erzi? MD: Pa, ai vădzut cum m'erg? Cu bitu-n mîna. M'erg ca-n pișoroale. MŽ: Pa, și io cu bitu, că io am sclîncit iar pișoru ăsta. MD: Nu l-am sclîncit, ama nu pot. (...) Pă mi să fașe rană, p-aiși mi să fașe rană. (...) Acuma d-încoasă. Acuma nu pot să m'erg. M'erg ca găina. Cînd o-mpiediși. Nu mai pot."

Deși inevitabil variate, cele cinci relatări se atrag prin omogenitatea lor ideatică. Singurătatea este numitorul comun din discursul tuturor persoanelor intervievate și asupra acestui subiect se revine cu insistență ("Iacă mi-s sîngură", spune de câteva ori baba Zorka; "S-a dus copiii, tot natu, caț pr-undi, noi am rămas sînguri ș-așa", rostește baba Marica; "Sîngură mi-s în casă. N-am pi nima. Sîngură", repetă baba Negosava; iar una din cele două babe Milice reia: "N-am pe nima").

Fiecare sat românesc din Timoc, dincolo de un nume și de un număr de locuitori înregistrate în statisticile oficiale, are o astfel de poveste-emblemă care cred că trebuie ascultată cu cea mai mare atenție. Doar aplecându-ne asupra particularului vom putea înțelege această lume și vom obține o imagine generală și complexă a ei.

Transcrierea textelor:

Zorka Stanković (n. 1929)

Și dup-aia a fost cîta slobodă. Doar... Biîne... Cîta slobodă. Cînd fu Tito... Că toț șciț că... cînd a fost Tito. Fu slobodă, avurăm dă toacă. Acuma nu mai avem nim'ic. Acuma nim'ica nu mai av'em. Cînd a fost Tito el a fost, fabrișile-a lucrat, lum'ea, avut oameni plăț, muierili-a lucrat, acuma nu-i mai niic. Mai iastă pră la fabrișile-alea sapt'e-opt-ziațe va mai fi radniși. Toț s-a luat banii, a plăcat, lucru n-au... Fabrișili-alea nu mai șcim noi, dar-îs vinduce, da cum îs, nu mai șcim. Nîmic. Ece popă, la Majdanpek nikad n-a mai fost el să nu lucre popă. Acuma, ece, numa cîta iastă ș-acolo mai mult oameni a plăcat dăci se-a rămas. Și n-av'em nîmic aci. Niși prîn podrăvniț, slab, nema ništa. Eci, privatniși-ășșia, ei duc, ei ece ei nabavesc... Cu aia trăim, să nu fie privatniși-ășștia n-am avea dă unde să cumpărăm nîmic.

Ece mi-s sîngură. Copii n-am făcut. N-am copii. Io n-am făcut copii niși unu. Am crescut o fată l-un frațe-a m'eu. Am crescut-o ec-ea acuma s-a măritat. Pă pitaj Boga omu ei dal o s-o mai lasă să vină la miîne. Aia nu să știe dal o s-o lasă omu n-o s-o lasă. [Plânge] Toț mă-ntreabă: Tu ești cu fata aia? Pă io-am fost cu ea, c-am crescut-o, ali nu șciu dal o să fiu cu ea, că nu șciu omu ei dal o lasă să fie cu miîne o n-o lasă. Că el e unu la tata lui și... n-are fraț, n-are surori, o s-tragă la tata lui și la muma lui, da n-o sa vină la miîne. Că io mi-s sîngură. Io copii n-am. A cînd m-am dus la soacră-mea șaisprășe-n cas-a fost. Șaisprășe-a fost în casă. Soacră-mea cu leagănu-n șăle-a fost cînd m-am dus la ea. Pă opt arii am șazut la ea. Și la opt arii m-a răznit. M-am dus în casă cu chirie, pa-n vale-n deal, pa la vale, pa la deal, pa kasno mi s-a dus și omu-n preduzece că... Am ținut stoacă, am ținut... ecișa, am băvit cu stoaca, cu cîmpu, cu... Kasno s-a dus în preduzece, s-a dus cîta în preduzece, am și io cîta penzie acuma, ec-am hiljadu i dvesta dinara. Șe-i-ea? Șe să... Cum să trăiesc? [Îmi arată factura] Pa, cum să trăiesc io d-aia? Șesto dinara m-e pus akontacija, plăcesc struja. Șesto dinara. Ș-acuma șe-m rămîine mie dă asta? Șesto dinara am dat aclo și se mi-a rămas? Șcii tu aia? Da mi-a trecut arii ș-acuma... Na, ț-a trecut arii, lu omu m'eu tot țin, dă cînd a murit, la noi așa. Patrusprășe ece arii dă cînd mi-a murit omu. Pazarit cît am dat, cît așa... Am numit dă pomană. Dacă numiț și voi viți șcii aia. Am troșit ce mi-a rămas. Mai am dvesta dinara. Țin dvesta dinara, ne daj, Bože, în caz dă vrun drum, să mă duc... N-am să mai cumpăr nîmic (...) Și pân-acuma n-am morit, c-am lucrat, am cîta imanje, ali acuma nu mai pot să lucru, șcim... N-am pus locu nișicum, că n-am putut, nu pot să m'erg, nu pot să lucru. Mă doare-n șăle și

piisoarele mă dor, nu pot să m'erg, s-mă duc pân la loc, nu pot nimic-așa. Am lăsat și loc, am lăsat tot. Da. Da. Și muncă. Cum o să doțrăiesc do kraja nu știu.

Nema, nema, la noi nema život aișișa. Nigde nema. Nema da živiš. Bun, ai cîniri ar mai... tako i onako. Noi, ai bătrîni, vai de noi. Noi avem să morim aičișa-n casă-nchiși. Nu pučem să ne scultăm, nu pučem să meržem, nu pučem să lucrăm. Penzîia... Șcii se penzîia am, se să iau dîn ea? (...) Șe să iau dîn penzîia asta, că no n-am pră se să iau. (...) Și muncă. Teško. Teško și muncă. Tako.

Pă io am noră romîină, nu șcii tu aia. Am noră, sora mea dîn Majdanpek are noră, romîină noră dîn... asta... dîn... dîn Turnî Săferin. Da. Claudia o cheamă. Eee, se noră frumoasă, se bunătaće dă muiare. Șcie tot să scrie, cica cum noi... și lîmba sîrb'escă, ama sve! Pa, nepotă-m'eo a lu soră-m'ea. Mada că n-are copii. N-au copii. Ei îs doi la muma ei. Ea fata și copil are. N-are niși fata niși copilu n-au copii. Ea are, nepotă-m'eo ala șasă prodăvniși fîne. Bogataș, au casă-n Milanovac aișea. Au dă toaće, numa lapće dă pasăre n-au, numa dacă n-au nepoț, n-au copii. Da ea e frumoasă, da e frumoasă, da e... da e poštena, da e omeñită, da e bună, da e... nu știu cum să-ț spun.

Ece mie baș acuma mi-a murit o soră. La Troiță, la Pașci mi-a murit sorămea. Nu la Pașci, numa... la Rusalii. Noi dzîcem la Troițe. Mi-a murit sora m'ea aci. Atunși a murit, a aflat-o moartă. În Majdanpek acolo. D-aiia mi-s cu cîrpa asta așa. După ea. Cînără, dă șaizăși dă ani. N-a avut șaizăși încă. A murit. Eci-așa, cîta vreme, nekako așa mi-a fost nezugodno sîngură, da acuma tot una mi-e. Svejedno mi je. Nu mă cem. Nu mă cem. Nu mă cem nișicum. Pa n-am dă ce să mă cem. Șcii că nîma nu mai viñe. Ătă și omu mi-a murit, pa iar-așa. (Cînd a murit?) E, patrusprăse aņi, a plectat pã sinsprăse. Dă mult. (Nu vã e urît singurã?) Pa mi-e urît, ma se să fac? Un să mă duc? Un să mă duc dă la casa m'ea? N-am un să mă duc. Am io un să mă duc, ma îmi pare rău să plect dă la casa m'ea. Îmi pare rău să las casa mea și să-ncuñ ușa mea și să mă duc la ușa altuia. Îmi pare rău. Žao mi je.

(discuție condusă de Annemarie Sorescu)

Care pră miñe să mă mai asculte cînd io n-am un dinar să-i dau lui să m-asculte vrunu? (...) Ă cînd îi dai ș-ăl ce-ascultă, cînd nu-i dai nimic nu ce-ascultă nîma nu vrea nîma să ce-asculte. Și blago dă miñe pînă merg cu bitu-n mîină, a să fie Dumnezău să mă ia, f'ecelor, pînă m'erg, așa, a să nu mă

căzñească să zac în pat, că n-am care să-mi dea un par d-apă. Sara cînd mă culcu, aișea patu, aiș-astalu pun și paru cu apă pun și lăcuri pun și toće s-ajung dîn pat, că nu pot să mă scol să iau. Șciț voi? Vă spun ca la f'ecili m'ele, nu vã mint, aram să-mi fie dacă v-oi minți. Și nîma n-o să șcie tot ce mai e. [Plânge] La nîma nu-i pasă.

(discuție condusă de Biljana Sikimić)

Marica Marić (n. 1933)

Seșeta asta prăstă tot pămîntu, nu e numa aiși. (...) Și cum va fi nu știu. U glavnom nu e bun. Dacă tot așa, nu e bun. Ajuns vream'e, atunse-am fînut io, ece am sedamdeset godine, ece, baba asta șcie, patru rînduri dă bătrîni am fînut. Am fost sāraci, n-am avut nimica. Ș-am fînut. Am îngropat parababe. Duo. Am îngopat pră soacrămea, p-am îngopat pră socru-meu, pă... D-aci noi am uđit sînguri. Dac-am o fată și doi copii, ali ei îs la cășili lor, apucat dă să dusă, așa vream'e. S-a dus copiii, tot natu, ca pr-undî, noi am rămas sînguri ș-așa. Da. Acu, de, ar fi buñ ei ne chiamă, numa noi ne-am învățat aiși, dacă rîpa asta, ne-am învățat ași, da.

Noi am fost mult la muma m'ea. Ei a fost bogaț, n-a fost sāraci. Muma m'ea n-a avut fraț, tată m'eu n-a avut fraț, n-a avut surori. O sor-a avut ș-aia a murit și n-a avut pră nîma. A ei a fost doșleși, șcii. A venit unu dîncoase dîn Turija, unu dîn se șcii eu dîn Jeseñica, ș-așa ei s-a luvat dî s-a-mpreunat. Și el a spus kad god je, Vido, că Vida a chemat-o, kad god je ai să fași cupii, să laș, c-aiia ne e fâmelia toată. Muma m'ea trisprăće gloće-a făcut. Ali nu s-a vaitat. A murit că aņii i-a veñit...Și a murit dîn... Ea nu s-a mai vaitat că o doare se-or că-i fãleșce se-or. A m'ers pîn la șasu morți.

Unu s-a-nsurat cu una. Și ea-l lasă... A făcut două f'ece. Îl lasă și să promărită după altu. Și el să-mbolnăv'eșce dă sikiracija lu... a lu gloacēle așea. Să-mbolnăv'eșce și cîta după cîta și muri. Fraçili m'eu. A unu dă optsprăși aņi l-a mușcat nopîrca. (...) L-a mușcat ece baș d-aișă, dă vîna asta. Da. Și n-a trăit, ma n-a trăit pola sata ș-a murit. (...) Ș-a murit și ala. A du oară, biñe am avut al mai mare fraće, ala l-a... S-a-nsurat, avut și cupii, pa cupilu lui a perit, al mai mare. A fost însurat în Kladovo și piaře cu autobusu. Dă altu-n iel și piaře. Și ec-așa. A fost... Nu știu cum să-ț spun. Pa o soră iar a făcut cupii-așa focu și altu o-mpinde și o arde. (Și a murit?) Pa, cum? A murit. Eee, lele... Mora ca așa-i streca la om.

(discuție condusă de Annemarie Sorescu)

Negosava Žurkić (n. 1922)

Mi-a murit moșu. Mi-a murit... Merg'e pă trei ani dă cînd mi-a murit. Sîngură mi-s în casă. N-am pi nima. Sîngură. (A copii?) Am o fată dusă pin Miloși, acolo. Niși nu mai întrabă de miñe. (Numai o fată?) Numa o fată. Tata ei a perit četrdes treće, na rat. Io pe-or m-am întors după alt moș. Ȃsta are-o fată... pă... Dăm dobar dan, dobar dan, nu ñe sfădim, nu ñimic. Al mi smo svoje. (A așa e greu, da?) Pa greu. Dacă mă scol să fac mîncare, fac, dacă am de unde, dacă nu, tac.

(Povestea despre Sîntoađerii?) Pa, cred c-a fost čeva. A nu șćiu. Ca și io-am čfescut saracă. Sărac-am fost și io tot la striñi, pa če cu striñii și-n dźi de astăz. (...) Tot cu striñi am fost. M'-a perit omu-al dîntii. Pa, m-am dus dup-altu. Pa, a murit. Pa, m-am dus eće-acuma unde șăd acas. Pa, și ăst-a murit. Numa de l-ăsta am cîta pendzîie, am cîta casă mi-a lăsat. A fata lui lucră-n Švajcarska. Eće are kafan-aisea. Kafana aia mare aiși-e a lor. Pa, p-ingă ei.

(discuție condusă de Biljana Sikimić)

Milica Dokić (n. 1925)

Milica Živković (n. 1926)

MD: Sîngură. Am avut o soră, ama a murit. (Și acum?) MD: Cînd viñe sara-nchid ușa că mă čem, că mi-s sîngură (...). MŽ: A, če čemi, că și io mi-s sîngură. Ar mă čem. MD: Am fost cu Mărița. Pă... Cu Mărița nu m-am čemut. Amîndoauă. Cîta ñe sfădim, cîta ñe-mpăcăm... amîndoauă.

MŽ: Am fost după omu ăl dîntîñ, mi-a perit în rat, cînd a fost, dîntîñ. M-am dus după altu, am făcut o gloată, ăla a murit, iar pă unsprăče añi gloata mi-a murit... N-am pe ñima.

MŽ: A fost și nouă frumos, da acum-am bărit-o. Acum-am bărit-o, se vrei? MD: Acum-am îmbătrînit, se să fășem?

MŽ: Asčea-i țñi de moarče? MD: Da. MŽ: Așa vrei, cusuț? MD: Am cusut, eće. (Ați pregătit tot pentru...?) MD: Tooot. A tot am sprimit, și peșchire și manuș, cîn mor să dau la lume. MŽ: Io nu vreau cusuț. MD: A cum? MŽ: Io vreau asta poarta, nu p'e-a batrna. MD: A, nu vreau io. Nu vreau să mă cate cu širepi đin mână... Niși ca să... Să mă leađe numa cu cîrpa. Am cîrpă cumpărată nouă. Numa să mă leađe. Am un povezač cu pielea roșie.

MD: Pa, biñe, al m'eu om cînăr a perit, de optsprăče ani. Niși n-a fost în voiscă cînd i-a luvat la rat. (Optsprezece ani?) MD: Aha. N-a fost în voiscă.

Optsprăče, a plăcat pă nouăsprăče. I-a luvat că taman a fost rat. Și i-a luvat. Tri luni a fost cît a trăit ratu și el a perit.

MŽ: Aaa, uită cum îi ea! Cînd če duși tu la moșu!

MŽ: M-a lăsat cu cîta penzîie. Și cu ăl dîntîñ se-a perit în rat am. Cu ala am lăpadat un copil, dă trei luñi. N-am vrut io... Cînd l-am făcut a trăit un pic și noptea ș-a murit. Și cîta (...) ș-a perit și el. Am mai stătit cîta la socrii-a m'ei, m-am măritat... am venit l-ai m'ei părinț, a do-ară m-am dus după ăsta... Eće cu el am făcut copil, mi-a trăit trei luni ș-o săptămîñă, a murit... Unsprăše añi a trecut dă cînd a murit... ăsta al doilea ș-a plăcat pă doisprăše. Tot sîngură.

MŽ: Cum mai m'erzi? MD: Pa, ai vădzut cum m'erg? Cu bîtu-n mîñă. M'erg ca-n pișoroale. MŽ: Pa, și io cu bîtu, că io am sclîncit iar pișoru ăsta. MD: Nu l-am sclîncit, ama nu pot. (...) Pă mi să faše rană, p-aiși mi să faše rană. (...) Acuma d-încoas. Acuma nu pot să m'erg. M'erg ca găina. Cînd ompiediși. Nu mai pot. Am țasut ș-astă iarnă. A nu mai țas acuma.

MD: I-am lăpadat cînd a murit bata Micaila nu i-am mai pus... I-aflai într-o dźi... Într-o kutija. MŽ: Dă se să nu-mi iau? Până mai m'erg și cînd mor cu șersei... Oamini m'ei unu traže d-un șerșel, unu d-ălalalt. MD: Ei, traže. MŽ: Cînăr am unu, frumos, da ăsta mai batrîn. Da io cred că baba. Numa să mai trăiesc. MD: A Miile și mai... și mai urît a fost. MŽ: Ai? MD: Pa, Miile și mai urît decît Uroș. Uroș mai frumos.

[Discuție despre Ajun] MŽ: Acuma io sîngură. Io iau paie și piu-piu, clonc-clonc, io sîngură... Nu le pun că am topli pod-ăla p'e jos, numa pun după ușă... C-a venit Dumñedzău ș-a făcut... MD: Io lapăd. Trei dźile nu mătur. MŽ: Eee, io dźic. Piu-piu, clonc-clonc, dă tri ori, m'erg pin sobă. Dacă mi-s sîngură, n-am... numa, numa... n-am pui, numa cloța, numa io dźic așa. (discuție condusă de Biljana Sikimić)

Glosar de termeni și expresii sârbești:

akontacija "avans"

al mi smo svoje aprox. "dar fiecare cu treaba ei"

ali "dar"

ama sve "dar tot"

ama "însă"

bata "nene"
blago dă miŃe aprox. "ferice de mine"
kad god je aprox. "cât e să fie"
kasno "târziu"
kutija "cutie"
četrdes treće "patruzeci și trei"
da živiš "să trăiești"
dal "oare"
do kraja "până la capăt"
dobar dan "bună ziua"
dvesta dinara "două sute de dinari"
hiljadu i dvesta dinara "o mie două sute de dinari"
imanje "gospodărie"
ma "însă"
mada "dar"
mora "trebuie"
nabavesc "furnizează, fac rost"
ne daj, Bože aprox. "Doamne ferește"
nekako "cumva"
nema "nu e"
nema ništa "nu e nimic"
nezgodno "neplăcut"
nigde "nicăieri"
nikad "niciodată"
pa "păi"
parababe "străbunici"
pazarit "cheltuit"
pitaj Boga "întreabă-l pe Dumnezeu"
pola sata "jumătate de oră"
poštena "respectuoasă"
povezač "maramă"
preduzeće "companie"
privatniši (privatnik, privatnici) "privatizați" (subst.)
radniši (radnik, radnici) "muncitori"
sčim "cu ce"
sedamdeset godina "șaptezeci de ani"
sikiracija "enervare"
slobodă "libertate"
streća "noroc"

struja "curent electric"
svejedno mi je "îmi e totuna"
šesto dinara "șase sute de dinari"
tako i onako "așa și așa"
teško "greu"
topli pod "covor sau material plastic care se așterne pe podea"
u glavnom "în mare"
voiscă "armată"
žao mi je "îmi pare rău"
život "viață"

* Interlocutorii noștri din Boljetin aparțin grupului vlahilor ungureni, vorbitori ai subdialectului bănățean al limbii române. În timp ce sistemul consonantic al graiului vorbit de aceștia este aproximativ identic cu cel al subdialectului bănățean, sistemul vocalic manifestă unele particularități. Astfel, se remarcă tendința de închidere a vocalei o la u și a vocalei e la i. De asemenea, diftongii ea și ie sunt interșanjabili, fiind pronunțați foarte asemănător. Pentru a ușura accesul cititorilor la text, am decis să uniformizăm transcrierea, atunci când în discursul unuia și aceluiași vorbitor apar variații în realizarea aceluiași fonem. În cazul închiderii vocalelor, am preferat transcrierea variantei celei mai apropiate de limba literară. Am încercat să transcriem textele cât mai fidel, sperând ca acestea să poată fi utilizate în cercetările lingvistice și dialectologice ulterioare. Graiurile vlahe din Serbia conțin un mare număr de sârbisme și calcuri lexicale sau sintactice din limba sârbă. În cazul textelor de la finalul articolului, cuvintele și expresiile sârbești sunt transcrise cu litere cursive și cu grafie sârbească. Calcurile sârbești adaptate parțial sau total sistemului fonetic românesc nu sunt scrise cu litere cursive, dar, în măsura în care am considerat că explicarea lor este necesară, le-am inclus în glosarul de la sfârșitul materialului. Corectura textelor a fost efectuată de prof. Biljana Sikimić.